

Xana i yini dyondzo ya tindzimimbirhi */nyingi?*

Phafulete ya 1

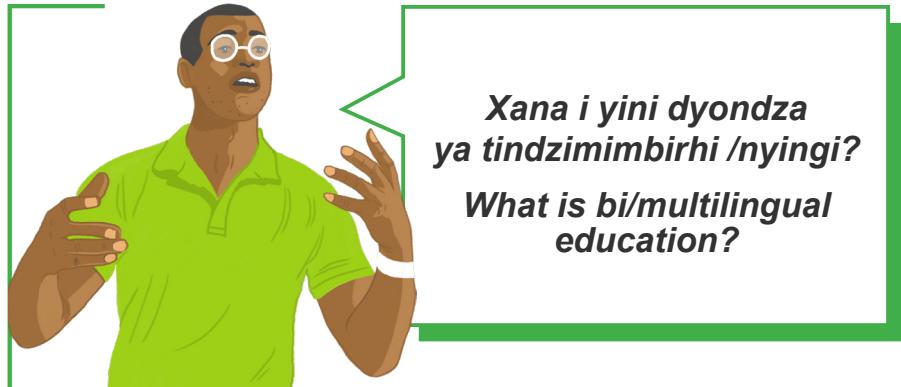
Nyenyanana
2024

Phafulete leyi ya kumeka hi Xivhenda, Xiqhoza,
Xisuthu xa N'walungu, Xizulu, Xisuthu, Xibunu,
Xitswana, Xitsonga, Xiswazi, Xindhevele, Ririmiro
Koweta na Xinghezi.

Vona - www.bua-lit.org.za
ku kuma vuxokoxoko.

language and
literacy collective

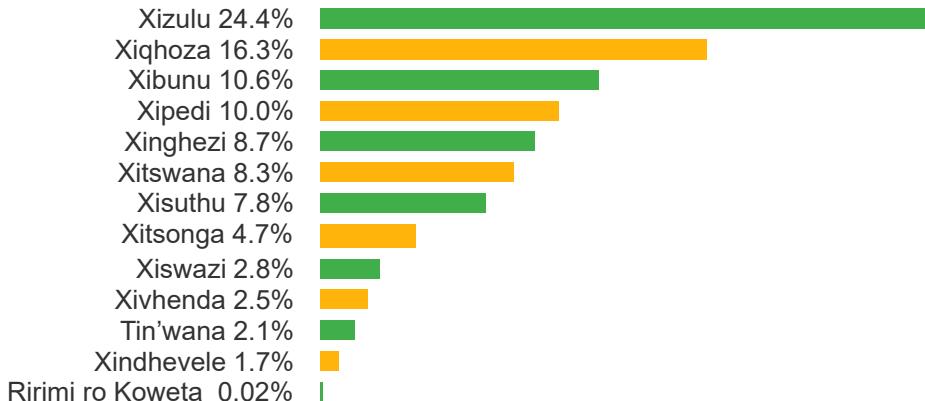

**Xana i yini dyondza
ya tindzimimbirhi /nyingi?**

**What is bi/multilingual
education?**

Dyondzo ya tindzimimbirhi/nyingi i dyondzo leyi katsaka tindzimi timbirhi kumbe to tala eka ku dyondza, ku dyondzisa na ku kambela (LoLTA). Dyondzo ya tindzimimbirhi/nyingi yi va kona hikwalaho ka Pholisi ya Dyondzo ya Tindzimi ta Afrika-Dzonga (1997). Xikongomelo xa dyondzo ya tindzimimbirhi/nyingi i ku endla leswaku vana va va na vutivi bya le henhla bya kutlula ririmini rin'we. Ku na swivumbeko swo hambanahambana swa muxaka lowu wa dyondzo. Hi mikarhi yin'wana yi vitaniwa 'dyondzo ya tindzimitimbirhi' na swona hi mikarhi yin'wana 'dyondzo ya tindziminyingi'. Hi tirhisa 'dyondza ya tindzimimbirhi/nyingi' ku kombisa ku nga tirhisiwa exikolweni ku tlula ririmini rin'we etiliasi yin'we kumbe xikolo xin'we. Mukhuva leyi nga tolreveleka ya tinxaka ta tindzimimbirhi/nyingi hi leyi:

- **Nkongomiso eka switirhisiwa:** Tindzimi na tindzin'wana ta ririmini leti vana va taka na swona etilasini i switirhisiwa swa nkoka eka ku dyondza ku nga ri xirhanganyi.
- **Ku katsa hinkwavo na ku hambana:** Vadyondzisi va ta tekela enhlokweni na ku katsa tindzimi hinkwato na tindzin'wana.
- **Ku cinceka:** Vadyondzisi va ta amukela dyondzo ya tindzimimbirhi/nyingi ku ya hi xiymo xa yona.

Ririmi ra le kaya eAfrika-Dzonga (Ku hlayiwa ka vanhu ka 2022)

Vulavisisi byi hi byela leswaku vana va dyondza kahle hi ririmi leri va ri tivaka swinene. Eka vana vo tala va Afrika-Dzonga, tindzimi i ta Xiafrika. EAfrika-Dzonga, Xinghezi i ririmi ra nkoka eka swivandlanene swa ikhonomi na le ka ku vulavurisana. Dyondzo ya tindzimimbirhi/nyingi yi kotisa vana ku dyondza hi tindzimi leti va ti tivaka ku antswa xikan'we na ku ndlandlamuxa vutivi bya Xinghezi. Kusuka malembe lamo tala tindzimi ta Xafrika a ti si tekeriwa enhlokweni tanahi tindzimi to dyondza, to dyondzisa na ku kambela. Dyondzo ya tindzimimbirhi/nyingi yi ta pfumelela tindzimi ta Xiafrika ku

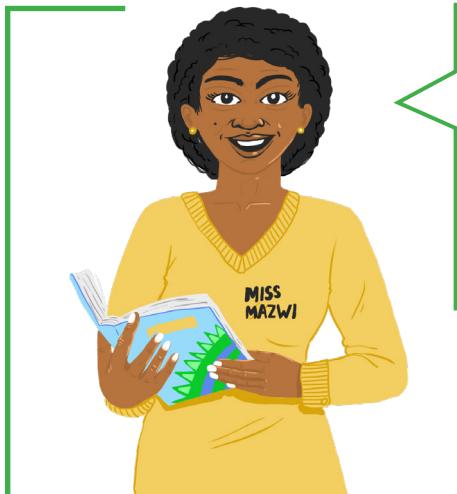
tirhisiwa eka avelano wa vutivi na ku tumbuluxa vutivi byintshwa. Vana va ta kuma hungu ra leswaku tin a nkoka hikuva tindzimi ta vona ti tekeriwa enhlokweni. Ku nyika tindzimi ta Afrika xiyimo xa le henhla eka vanhu swi ta tlhela nakambe swi engetela xiyimo xa tona eka vaaki hi ku anama.

*Xana hi swihi
swirhalanganyi swa
dyondzo hi Xinghezi ntsena?*

*What is the problem with
education in English only?*

Hi nkarhi lowu va nga ta fika eka Giredi ya 4, vana vo tala lava vulavulaka ririmia ra Xiafrika a va si va na nkarhi wo enela wo dyondza Xinghezi. A va si lulamela ku dyondza tidyondzo ta vona hinkwato hi Xinghezi ntsena. Vana va pfariwa milomo etlilasini hikuva va fanele ku cinca kusuka eka LOLTA ya ririmia ra le kaya ku ya eka Xinghezi eka Giredi ya 4. Va hava nkarhi wa ku komba leswi va swi tivaka, kumbe ku titwa va ri na vutitshembi ku nghenelela hi xiviri eka dyondzo ya vona. Ku nga katsi tindzimi ta vana swi va endla va titwa va nga tekeriwi enhlokweni. Leswi a hi swilo leswi vana lava va vulavulaka Xinghezi na Xibunu va tikeriwaka hi swona.

Xana hi yihi mixaka ya dyondzo ya tindzimimbirhi/nyingi leyi nga kona?

What kinds of bi/multilingual education exist?

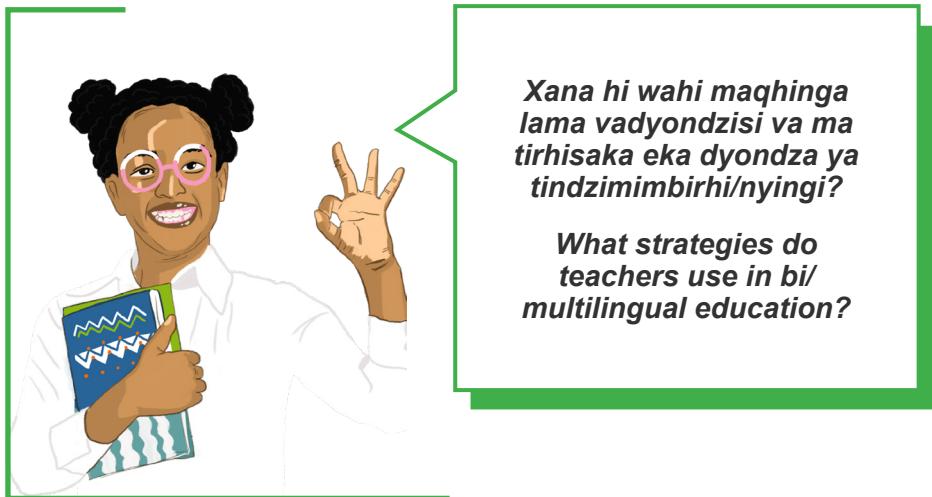
Dyondza ya tindzimimbirhi/nyingi yi kona misava hinkwayo. ECanada, dyondzo ya tindzimimbirhi i Xifurwa/Xinghezi naswona yi tirha kahle. EWales, vana va dyondza hi Xiwelexe na Xinghezi. Elndia, swikolo swi tkota ku hlawula tibuku to hlaya ta tindzimi tinharhu leti vulavuriwaka ngopfu eka ndhawu yaleyo. Afrika-Dzonga na rona ri na matimu ya dyondzo ya tindzimi timbirhi ya vavulavuri va Xibunu na Xinghezi leswi swi nga ha riki kona na sweswi. Kambe dyondzo ya tindzimi timbirhi ku nga Xinghezi na tindzimi ta Xiafrika a swi va kona na sweswi. Hi leswi swikombiso swa dyondza ya tindzimimbirhi/nyingi:

- **Dyondzo hi Tindziminyingi leyi Humelelaka hi Ririmri ra Manana (MTBBE) & Dyondzo ya Tindzimimbirhi leyi Humelelaka hi Ririmri ra Manana leyi (MTBME):** Ku tirhisiwa ka ririmri leri n'wana a ri tivaka swinene (ririmi ra manana) tanahi LOLTA eka Dyondzo ya Masungulo na ku ya emahlweni ku tirhisa ririmri ra manana ra n'wana tanahi LOLTA loko ku ri karhi ku engeteriwa ririmri rin'wana (Xinghezi) tanahi ririmri ro tatisa ra LOLTA eka Dyondzo ya le Xikarhi na ku ya emahlweni. Leswi swi vula leswaku tidyondzo ta dyondzo yo kongoma to tanahi matematiki, sayense ya ntumbuluko na thekinoloji na sayense ya vanhu ti dyondzisiwa hi ririmri ro hundza rin'we.
- **Swikolo swa tindzimi timbirhi:** Tindzimi timbirhi ta tirhisiwa tabihi LOLTA etlilasini yin'we. Ku dyondzisa, swipfuno swa dyondzo na swikambelo swi va kona hi tindzimi ha timbirhi. Vana va tiva kahle swinene tindzimi leti mbirhi. Swikombiso i swikolo swa Xibunu /Xinghezi eAfrika-Dzonga na swikolo swa Welexe/Xinghezi eUK.

- **Madyondziselo lama fambaka swin'we:** Ku amukela vana lava va nga na tindzimi ta manana to hambana, titilasi to famba swin'we ti tirhisa tiLOLTA to hambana xik: dyondzo hi Xibunu; dyondzo hi Xitsonga; dyondzo hi Xinghezi eka Dyondzo ya Masungulo.

Kutani ku fana na MTBBE, tiLOLTA timbirhi ta tirhisiwa eka dyondzo yin'wana na yin'wana eka Dyondzo ya le Xikarhi (xik: Xinghezi na Xibunu; Xinghezi na Xitsonga).

- **Tindzimimbirhi/nyingi leti cincekaka:** tiliasi yi na vana lava humaka eka tindzimi to hambana naswona mudyondzisi swi nga endleka a nga tivi tindzimi ta vana hinkwato. Hi ku pfuniwa hi swihlamusela marito na hi vanghana, tindzimi hinkwato ta vana ta tirhisiwa eka ku dyondza na ku dyondzisa hi laha swi nga kotekaka hakona.

*Xana hi wahi maqhinga
lama vadyondzisi va ma
tirhisaka eka dyondza ya
tindzimimbirhi/nyingi?*

*What strategies do
teachers use in bi/
multilingual education?*

Vadyondzisi va le ka dyondzo ya ti/tindziminyingi va tirhisa maqhinga yo hambanahambana loko va tivisa tindzimi to hambanahambana eka ku dyondzisa ka vona. Leswi swi tiviwa tanahi Cincacinc wa Ririm

Cincacinc wa Ririm swi hlamusela ku tirhisiwa ka tindzimi to hambanahambana na tindzin'wana leswi munhu wa tindziminyingi a ti tirhisaka. Eka vanhu lavaka vulavula tindziminyingi, cincacinc wa ririm i swa ntolovel. Mikarhi yin'wana vadyondzisi va hambanisa tindzimi kasi mikarhi yin'wana va ti hlanganisa. Vadyondzisi vo tala va laha Afrika-Dzonga va na ntokoto wo hlamusela marito hi ku cincacinc

tindzimi. Leswi swi tiveka tanahi hi cincatindzimi (**code-switching**). Hi mikarhi yin'wana va hloholotela ku hundzuluxela na ku nyika nhlamuselo ya tindzimi to hambana. Eka dyondzo ya ti/ndzimitimbirhi, vadyondzisi va hundza eka ku tirhisa tindzimi to tala hi ndlela yo vulavula. Vadyondzisi lava na vana na va tirhisa ku tlula ririmini rin'we eka ku tsala, ku tumbuluxa switirhisiwa na le ka swikambelo. Hileswi swikombiso swin'wana:

- Vadyondzisi na vadyondzi va tirhisa tidikixinari ta tindziminyingi.
- Vadyondzisi na vadyondzi va tumbuluxa xihlamusela marito xa tindziminyingi.
- Vana va hundzuluxela xiphato xa Xitsonga xi ya eka Xinghezi.
- Vana va komisa ntsheketo wa Xinghezi wu ya eka Xitsonga.
- Vadyondzisi va avelana matsalwa hi ku pfanganisa tindzimi timbirhi kumbe ktlula na ku tsala switoloveto swa tindzimimbirhi ku katsa na ririmini rin'we.
- Vadyondzisi va nyika swileriso swa swivutiso swa xikambelo hi Xitsonga na hi Xinghezi havumbirhi.
- Vadyondzisi va pfumelela vadyondzi ku hlamula swivutiso swa swikambelo hi ririmini leri va ri lavaka.
- Vadyondzisi na vadyondzisi va endla khumbi ra marito ya tindziminyingi hi ku tirhisa tindzimi to hambanahambana
- Vadyondzisi va bula na vana hi mayelana na marito hi tindzimi to hambanahambana.
- Vadyondzi va tirhisa tiuku to hlaya ta tindzimimbirhi/nyingi.
- Vadyondzisi na vana va tirhisa buku yo fana hi tindzimi to tlula rin'we.
- Vadyondzisi va pfumelelea vana ku vulavula hi ririmini leri va ri tivaka swinene, hambi ku ri ku pfanganisela tindzimi.

Hi Musumbhunuku, ndzi ndzi
avelanile matsalwa hi ku
tirhisa havumbirhi Xipedi na
Xinghezi. Hi Ravunharhu a ndzi
tirhisa Xipedi ntsena nakambe
hi Ravumune a ndzi tirhisa
Xinghezi ntsena ku avelana
matsalwa.

Hi khensa Zenex Foundation leyi endleke leswaku ku humelerisiwa tiphaulete leti ti humelerisiwa. Swi lulamisiwile hi Soraya Abdulatif, Phumle April, Xolisa Guzula, Ntombizanele Mahobe, Carolyn McKinney, Nadeema Musthan, Margie Probyn, Brian Ramadiro, Robyn Tyler, Zola Wababa.

Muhundzuluxeri i Gezani Chabalala

bua-lit
language and
literacy collective